

אדר התשע"ג

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

קרבן עולה ויורד

לפרשת ויקרא (על פי שיעורים של הרב אמנון בזק והרב יהודה ראק)

החטאות בפרק ד' מכונות בלשון חז"ל "חטאת קבועה", משום שעבור כל חוטא נקבע בתורה מה עליו להביא.

בניגוד לכל זה עומד קרבן עולה ויורד, בפרק ה':

(א) וּנְפֹשׁ כִּי תַחֲטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אֱלֹהִים וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדַע אִם לֹא יִגִּיד וְנִשְׂא עֹנֹו:

(ב) אוֹ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל דְּבַר טָמֵא אוֹ בְּנִבְלַת חַיָּה טָמְאָה אוֹ בְּנִבְלַת בְּהֵמָה טָמְאָה אוֹ בְּנִבְלַת שָׂרֵץ טָמֵא וְנִעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא וְאִשָּׁם:

(ג) אוֹ כִּי יִגַּע בְּטִמְאַת אָדָם לְכָל טִמְאַתוֹ אֲשֶׁר יִטְמָא בָּהּ וְנִעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאִשָּׁם:

(ד) אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבָטָא בְּשִׁפְתַיִם לְהָרַע אוֹ לְהִיטִיב לְכָל אֲשֶׁר יִבְטָא הָאָדָם בְּשִׁבְעָה וְנִעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאִשָּׁם לְאַחַת מֵאלֹהִים:

(ה) וְהָיָה כִּי יִאֲשָׁם לְאַחַת מֵאלֹהִים וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא עָלָיָהּ:

(ו) וְהִבִּיא אֶת אֲשָׁמוֹ לַה' עַל חֲטָאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא נִקְבָּה מִן הַצֹּאן כְּשִׁבְעָה אוֹ שְׁעִירַת עִזִּים לְחֲטָאתוֹ וְכִפָּר עָלָיו הַכֹּהֵן מִחֲטָאתוֹ:

(ז) וְאִם לֹא תִגִּיעַ יָדוֹ דֵּי שָׁה וְהִבִּיא אֶת אֲשָׁמוֹ אֲשֶׁר חָטָא שְׁתֵּי תָרִים אוֹ שְׁנֵי בָנֵי יוֹנָה לַה' אֶחָד לְחֲטָאתוֹ וְאֶחָד לְעֹלָה...

(י) ...וְכִפָּר עָלָיו הַכֹּהֵן מִחֲטָאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְנִסְלַח לוֹ:

(יא) וְאִם לֹא תִשָּׂיג יָדוֹ לְשְׁתֵּי תָרִים אוֹ לְשְׁנֵי בָנֵי יוֹנָה וְהִבִּיא אֶת קֶרְבָּנוֹ אֲשֶׁר חָטָא עֲשִׂירַת הָאָפָה סֵלֶת לְחֲטָאתוֹ לֹא יִשָּׂים עָלָיָהּ שָׁמֶן וְלֹא יִתֵּן עָלָיָהּ לִבְנֵה כִּי חֲטָאתוֹ הוּא:

(יב) וְהִבִּיאָה אֵל הַכֹּהֵן וְקִמֵץ הַכֹּהֵן מִמֶּנָּה מְלֹוא קִמְצוֹ אֶת אֶזְרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ עַל אֲשֵׁי ה' חֲטָאתוֹ הוּא:

(יג) וְכִפָּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל חֲטָאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא מֵאַחַת מֵאלֹהִים וְנִסְלַח לוֹ וְהִיָּתָה לְכֹהֵן פְּמֹנְחָה.

פרשייה זו מגדירה סדרה של עבירות ספציפיות, ועל כל אחת מהן מחייבת קרבן, התלוי במצבו הכלכלי של החוטא:

- עשיר צריך להביא חטאת נקבה מן הצאן, בדיוק כמו חטאת קבועה של יחיד

חטאת קבועה מול קרבן עולה ויורד

קרבן עולה ויורד (פרק ה', פסוקים א' - י"ג) הוא שונה ומשונה מיתר החטאות, הן בפרטיו המופיעים בפרשה והן במחייביו ההלכתיים.

דיני החטאות באופן כללי מפורשים בתורה בפרשתנו בפרק ד' ובחלקו הראשון של פרק ה'. בפרק ד' מפורטות חטאות שונות בהתאם למעמד אדם המחוייב להביאן:

(א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

(ב) דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר נֶפֶשׁ כִּי תַחֲטָא בְּשִׁגְגָה מִכָּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תַעֲשִׂינָהּ וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה:

(ג) אִם הִכְהֵן הַמְּשִׁיחַ יַחֲטָא לְאַשְׁמַת הָעָם...

(יג) וְאִם כָּל עַדְת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְנִעְלַם דְּבַר מַעֲיִנִי הַקֹּהֵל וְעָשׂוּ אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תַעֲשִׂינָהּ...

(כב) אֲשֶׁר נִשְׂיָא יַחֲטָא וְעָשָׂה אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה' אֱלוֹקָיו אֲשֶׁר לֹא תַעֲשִׂינָהּ בְּשִׁגְגָה וְאִשָּׁם...

(כז) וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תַּחֲטָא בְּשִׁגְגָה מֵעַם הָאָרֶץ...

(כח)...וְהִבִּיא קֶרְבָּנוֹ שְׁעִירַת עִזִּים תְּמִימָה נִקְבָּה עַל חֲטָאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא...

(לב) וְאִם כְּבֶשֶׂת יִבִּיא קֶרְבָּנוֹ לְחֲטָאתוֹ...

החובבים השונים בפרק זה תלויים באדם המחוייב. החטא המחייב את החטאת, כפי שמופיע בתחילת הפרק, הוא "מכל מצוות ה' אשר לא תעשינה" (פסוק ב'), וביטוי זה חוזר בהמשך הפרק מספר פעמים (פסוקים י"ג, כ"ב וכו').

להלכה, מדובר במצוות לא תעשה שחייבים על זדונה כרת. כל מי שחוטא בחטא כזה חייב חטאת, כאשר הבהמה הספציפית שחייב להביאה תלוי בזוהות החוטא -

"הכהן המשיח" (כהן גדול), "כל עדת ישראל" (להלכה), על ידי פסיקה מוטעית של סנהדרין, "נשיא" (מלך

ישראל), או "נפש אחת מעם הארץ". מעשה הקרבן הוא כמעט זהה בכל המקרים (ההבדל המרכזי הוא שהשניים הראשונים מביאים חטאת פנימית נשרפת, והאחרים -

חטאת חיזונית נאכלת), וכמעט בכל המקרים אין לחוטא בחירה באשר לתוכן החיוב; רק במקרה האחרון, במקרה של "נפש אחת", יש בחירה מועטת - בין שעירת עזים לבין כבשה: בכל מקרה נקבה מן הצאן.

שבועת העדות...חייבין על זדון השבועה ועל שגגתה. ונשאלת השאלה מה פשר הבדל זה?

ג. גם בעבירות האחרות שבגינם מתחייבים בקרבן עולה ויורד, למרות שבאופן עקרוני יש דרישה של שגגה על מנת להתחייב בקרבן, בכל זאת יש הבדל ניכר בעניין זה בין לבין חיוב חטאת קבועה. המילה "בשגגה", החוזרת בקביעות בפרשת חטאת קבועה, איננה מופיעה אצלנו כלל, ובמקום זאת לגבי טומאת מקדש וקדשיו וכן לגבי שבועת ביטוי מופיע הביטוי "ונעלם ממנו". ונשאלת השאלה מה משמעות הבדל זה?

ד. מלבד חיוב הקרבן, מופיע אצלנו בפסוק ה' חיוב נוסף: ויודוי. להלכה, כל חטאת טעונה ויודוי (ברייתא יומא לו.), אבל בחטאות אחרות לא מופיע בתורה שבכתב ויודוי. אנו מוצאים חיוב ויודוי רק בשני מקומות אחרים בתורה: בסדר עבודת יום הכיפורים (ויקרא ט"ז: בפשט הפסוקים רק בשעיר המשתלח, ובדרשות חז"ל גם בקרבנות היום האחרים), ובמדבר ה', פסוקים ה' - ז'. בסדרת הלכות הקרבנות בפרשות ויקרא וצו, חיוב הוויודוי אצלנו הוא ייחודי. ושוב נשאלת השאלה מדוע בעבירות המנויות אצלנו יש חיוב מיוחד של ויודוי?

לפני שנתחיל בניתוח הפרשיה, נסביר בקצרה את ארבעת מעשי העבירה המנויים בה על פי פשט הכתובים ועל פי תורה שבע"פ.

אם לוא יגיד ונשא עונו

נפתח במקרה הראשון. המפרשים ביארו, בעקבות חז"ל, שמדובר באדם שחברו ביקש שיעיד עבורו, אך הוא מכחיש וטוען שאינו יודע דבר בעניין, ואף נשבע על כך לשקר. או אז חייב אותו אדם ב'קרבן שבועת העדות'. על פי פירוש זה, חיוב הקרבן הוא בעיקרו על שבועת השקר בהקשרה הספציפי: הכחשה של ידיעת עדות.

אבל מסביר הרב אמנון שעל דרך הפשט אין זה הולם את המילים "וְשָׁמְעָה קוֹל אֱלֹהִים", משתי סיבות: ראשית, מדוע נאמר "וְשָׁמְעָה", ולא נזכר במפורש שמישהו השביע אותו?

ושנית, מדוע באה כאן לשון "אֱלֹהִים", ולא לשון שבועה כמו במקרה השלישי (פס' ד)?

ולכן מסביר הרב בזק, שעל דרך הפשט יש להבין ביטוי זה באופן שונה במקצת. המפתח להבנת העניין הוא בפרשת פסל מיכה, הפותחת בדברי מיכה לאמו (שופטים י"ז, ב):

"אֵלֶיךָ וּמֵאֵה הִפְסֵף אֲשֶׁר לָקַח לָךְ, וְאֵת אֱלִית וְגַם אֶמְרָתָּ בְּאֲזַנֵּי, הִנֵּה הִפְסֵף אֶתִּי אֲנִי לְקַחְתִּיו"

• מי שאין ידו משגת צריך להביא חטאת עוף ועולת עוף

• עני צריך להביא סולת לחטאת, המכונה "מנחת חוטא".

קרבן זה, שעולה או יורד לפי מצבו הכלכלי של החוטא, מכונה "קרבן עולה ויורד", ובו נעסוק בשיעור זה.

הקשיים בפרשת קרבן עולה ויורד

א. השאלה המרכזית בפרשיה היא, כמובן, כיצד להבין את עצם החידוש של הפרשה: מהו המכנה המשותף לעבירות המנויות בה, ומדוע החיוב עליהן הוא חיוב עולה ויורד ולא חיוב חטאת קבועה?

כל גישה שהיא תצטרך להניח שעברות אלו קלות מן העברות הנידונות בפרק ד', שהרי התורה הקלה בהן. הנחה זו הולמת גם את מבנה הפרשה: בפרק ד' נמנים מביאי הקרבן מן החשוב ביותר (הכוהן המשיח) אל הקל ביותר (אדם רגיל); וכעת נוצרת הדרגה ממעשי עברה רגילים למעשי עברה קלים יותר.

ראוי לציין שחלוקת הפרקים הנכרית כאן מוטעית ומטעה, והיא תורמת לשגיאה הנפוצה שהקרבנות המנויים במחצית הראשונה של פרק ה' הם קרבנות אשם. אמנם טעות זו נובעת גם ממה שנאמר על קרבנות אלו בפס' ו-ז: **"וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ לְה' עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא... וְאִם לֹא תִגֵּעַ יָדוֹ דֵּי שָׁה וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ אֲשֶׁר חָטָא".** אין ספק שהמילה "אשמו" שבכאן משמעה 'חטאו', אך התורה בחרה מונח אחר כדי להדגיש את ההבדל שבין חטאים אלו ובין החטאים שבפרק ד', המכונים שם "חטאתו". ומכל מקום, פרקנו מדגיש שמדובר בחטאת: **"וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ לְה'... כְּשֶׁבָה או שְׁעִירְתָּ עֲזִים לְחַטָּאת... וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ אֲשֶׁר חָטָא שְׁתֵּי תָרִים או שְׁנֵי בְנֵי יוֹנָה לְה' אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לְעֵלָה... וְאִם לֹא תִשָּׂג יָדוֹ לְשְׁתֵּי תָרִים או לְשְׁנֵי בְנֵי יוֹנָה וְהֵבִיא אֶת קָרְבָּנוֹ אֲשֶׁר חָטָא עֲשִׂירֵת הָאֶפֶה סֵלֶת לְחַטָּאת" (פס' ו-יא).** היה ראוי אפוא לשים את חלוקת הפרקים בין 'קרבן עולה ויורד' (דהיינו לאחר פס' יג) לבין הפסקה הקצרה יחסית על קרבן האשם (פס' יד-כו).

ב. בכל אחד מן המקרים של חטאת קבועה בפרק ד', מודגש שהחיוב הוא רק על עבירה "בשגגה" (עיינו שם פסוקים ד', ב', י"ג, כ"ב וכ"ז). ואכן, להלכה חטאת קבועה באה רק על שוגג, בעוד המזיד פטור לגמרי מקרבן (גם במקרה שלא נענש בפועל כלל, כגון שלא היו עדים או התראה). אצלנו, בעבירה הראשונה, של שבועת העדות, אין שום רמז להגבלה לשגגה, ואדרבה, מהלשון "ונשא עונו" (א') משמע שמדובר (גם?) במזיד. כך במפורש גם להלכה (משנה שבועות ל):

בכך באחרים. כדי למנוע זאת קבעה תורה שבעל פה כי רק שבועה רשמית, הנשמעת בבית דין, מחייבת את שומעיה

"אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל דְּבַר טִמְא"

המקרה השני מוצג בפסוקים ב-ג, המדברים במי שנגע בלא ידיעתו ("וַיִּנְעַלְם מִמֶּנּוּ") בכל דבר טמא – בנבלת בעל חיים טמא (חיה, בהמה או שרץ) או באחת מטומאות האדם – "וְהוּא טִמְא וְאִשָּׁם". גם כאן יש פער של ממש בין פשוטו של מקרא לבין מדרש ההלכה. על פי חז"ל, הפסוקים מדברים בטומאת מקדש וקודשיו, כלומר באדם שנכנס למקדש או שאכל קודשים בלא לדעת שהוא טמא, והמעשה המחייב קרבן הוא הכניסה לקודש או האכילה. וכן כתב רש"י על פי חז"ל:

"או נפש אשר תגע' וגו' – ולאחר הטומאה הזו יאכל קדשים או יכנס למקדש, שהוא דבר שזדונו כרת... ואשם' – באכילת קדש או בבית מקדש".

והוסיף הרמב"ן:

"שאינו בנגיעת נבלה ושרץ שום חטא, ולא הוזהרו ממנה אפילו הכהנים, אי אפשר שיחייב הכתוב בנגיעתם קרבן. אבל אמר, כי כאשר יטמא האדם ונעלם ממנו הטומאה... ויחטא בהעלמה של אחת מאלה, יתחייב להביא קרבן. ובידוע שאין בהעלמת הטומאה חטא זולתי שיאכל קדשים או יבא למקדש".

אלא שגם פירוש זה אינו מתיישב עם פשוטו של מקרא, שהרי הקודש והמקדש אינם נזכרים כאן כלל ועיקר, ואף לא מעשה עברה כלשהו.

ומסביר הרב בזק שעל דרך הפשט נראה שמה שמחייב קרבן הוא עצם ההיטמאות – עצם המגע בדבר טומאה מתוך חוסר זהירות ורשלנות. אכן, אין איסור לגעת בדבר טמא, אך אם נטמא אדם מישראל – ואפילו אינו כוהן – מוטלת עליו חובה להיטהר. חובה זו, יסודה בתפיסה שעצם המציאות של טומאה בעם ישראל פוגעת בקדושת המשכן,¹ כמפורש בסדר עבודת הכוהן הגדול ביום הכיפורים, הבא לטהר את הקודש משני דברים (ויקרא ט"ז, טז):

"וַיִּכְפֹּר עַל הַקֹּדֶשׁ (1) מִטִּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (2) וּמִפְשָׁעֵיהֶם לְכָל חַטָּאתָם וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאֵהָל מוֹעֵד הַשֵּׁכֵן אֶתֶם בְּתוֹךְ טִמְאֹתָם"

אמנם גם שם פירש רש"י כי הכוונה לטמא שנכנס למקדש בשוגג, אלא שגם שם נזכרת רק מציאות

כשנגב מאמו של מיכה סכום כסף גדול, היא אמרה באוזניו "אֵלֶּה" – קרי: קללה על הגנב ועל מי שיודע על הגנבה – אף שלא ידעה כי הוא הוא הגנב (ולכל היותר חשדה בו שהוא יודע מי הגנב). קללת האלה היא זעקה, המחייבת את כל השומעים והנוגעים בדבר להגיב לה.

כך גם משמעות המילה אֵלֶּה ב (דברים כ"ט, יט):

"וְרִבְצָה בּוֹ כָּל הָאֵלֶּה הַפְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַזֶּה"

וב (ירמיהו כ"ט, יח):

"וְרִדַּפְתִּי אַחֲרֵיהֶם בְּחָרֵב בְּרָעַב וּבְדָבָר וַיִּתְּתִים לְזַעֲנָה לְכָל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ לְאֵלֶּה וּלְשָׂמָה וּלְשָׂרְקָה וּלְחָרְפָּה בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדְחִיתִים שָׁם"

מכאן יובן מה שנאמר בפרשתנו, המחייבת את שומעי האלה לסייע בעדותם למי שאמר אותה, אף אם האלה לא פונוה במפורש כלפיהם. מכאן תובן גם הלשון "קול אֵלֶּה": "קול" משמעו שמועה (כמו "וַיִּצְוּ מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמַחְנֵה" [שמות ל"ו, ו]), והכתוב בא לומר כי גם מי שלא שמע את האלה מפי אומרה, אלא רק שמע שמועה על דבר קיומה, מחויב להגיב לה.

בזה יובנו גם דברי שלמה בתפילתו בחנוכת בית המקדש (מל"א ח', לא-לב):

"אֵת אֲשֶׁר יִחְטָא אִישׁ לְרֵעֵהוּ וַיִּשָּׂא בּוֹ אֵלֶּה לְהָאֲלֹתוֹ וַיֵּבֵא אֵלֶּה לְפָנָי מִזְבַּחַךְ בְּבֵית הַזֶּה. וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשְּׁמַיִם וַעֲשִׂיתָ וְשִׁפְטָתָ אֶת עַבְדֶּיךָ הַרְשִׁיעַ רָשָׁע לְתֵת דְּרָכּוֹ בְּרָאשׁוֹ וְלִהְצַדִּיק צְדִיק לְתֵת לוֹ פְּצֻדְקָתוֹ"

מדובר באדם שנשא אלה בגלל עוול שנעשה לו, אך איש לא שמע לאלתו; שלמה מבקש שהאלה תבוא לפני ה' במקדש, והוא ירשיע את הרשע ויצדיק את הצדיק.

וכך יש להבין גם את הפסוק בספר משלי (כ"ט, כד)

"חֹזֶק עִם גָּנֵב שׁוֹנֵא נִפְשׁוֹ אֵלֶּה יִשְׁמַע וְלֹא יִגִּיד"

כלומר מי ששמע אלה מפי אדם שנגב ממנו דבר מה, ולא הגיב לאלה אף על פי שידע מי הגנב – נחשב כחולק עם הגנב, וגורם רעה לעצמו.

מכל זה ברור מדוע פחותה חומרתה של עברה זו מחומרתן של עברות רגילות. אין מדובר במעשה עברה רגיל (או בשבועת שקר, כפי שביארו חז"ל את הדין שלפנינו), אלא רק בהימנעות מקיום חובה משפטית-מוסרית. אמנם הכתוב בא לחדש שבמקרה זה האדם מתחייב קרבן על ההימנעות, שאף היא חטא. ובכל זאת, הימנעות ממעשה אינה חמורה כמו מעשה אקטיבי, לפיכך הקלה התורה בדינה.

אשר למדרש ההלכה שהסביר שהחייב הוא רק במקרה של אדם שהתמנה לעד על דבר כלשהו, שראה אירוע, או שיודע מידע רלוונטי באופן אחר, והוא מושבע מפי אחרים להעיד. כלומר אנשים שיודעים עדות אך נשבעו לשקר שהם אינם יודעים, מסביר הרב בזק שייתכן שעניינו למנוע מצב שכל אדם יישא אלה מיזמתו ויפגע

1 שעצם מציאות הטומאה היא היא הבעיה עולה בבירור מן ההדגשה החוזרת ונשנית בפסוקים אלו על השורש טמ"א: "או נפש אשר תגע בכל דבר טמא או בנבלת חיה טמאה או בנבלת בהמה טמאה או בנבלת שרץ טמא ונעלם ממנו והוא טמא ואשם. או כי יגע בטמאת אדם לכל טמאתו אשר יטמא בה".

מקרא, על פי תפיסתנו ש"דיברה תורה בלשון בני אדם". חלוק עליו רבי עקיבא (שם), הסבור שיש חיוב קרבן גם בשבועה על העבר, כגון שבועה "שנתתי" או "שלא נתתי". על פי שיטת רבי עקיבא, יש כאן מעשה עברה רגיל שנעשה בשגגה, וקשה יותר לחלק בינו לבין השגגות הרגילות של פרק ד' – אם כי עדיין יש מקום להבדיל בין עברה במעשה לבין עברה בדיבור פה בלבד.

גם במקרה זה אפשר להבין מדוע הקלה התורה, שהרי גם כאן אין מדובר במעשה עברה אקטיבי, אלא רק בהימנעות מקיום השבועה. כדרך שמצאנו במקרה הראשון (חוסר תגובה לאלה) כן הדברים כאן: עצם קיומו של חיוב קרבן על מחדל, ולא על מעשה, הוא דבר חידוש, ועל כן אין לך בו אלא חידוש, והתורה מקלה בו.

דינים הפוטרים מקרבן עולה ויורד

בהלכה אנו מוצאים מספר דינים הפוטרים מקרבן עולה ויורד, באופן שנראה חריג ושונה מאשר בחיובי חטאות אחרים, לדוגמא:

I. בטומאת מקדש וקדשיו, הדין הוא שחייבים בין על שכחת הטומאה ובין על שכחת המקדש או הקודש (משנה שבעות יד.-יד.), אך רק בתנאי שקדמה ידיעה לשכחה (משנה שם, ושם ב.). כלומר, אם אדם מעולם לא היה מודע לטומאתו, הוא פטור, ורק אם הוא ידע את הטומאה ושכחה הוא חייב. בדומה לכך, רק אם הוא ידע שבשר זה הוא קודש ולאחר מכן שכח ואכל הוא חייב. קולא זו נלמדת מדרשת הפסוקים (שבועות ד.ד-ד): באופן ספציפי לעניין חיוב עולה ויורד על טומאת מקדש וקדשיו, ואיננה מתקיימת בחיוב חטאת קבועה על עבירות אחרות.

II. בשבועת העדות נאמר שחייבים "על זדון השבועה ועל שגגתה" (משנה שבעות ל.), אבל רק "עם זדון העדות, ואינן חייבין על שגגתה". ביאור הדברים הוא שאם העד באמת חושב שהוא איננו יודע עדות, הוא פטור מקרבן, משום דלא כתיב "ונעלם", דבעינן שוגג דומיא דמזיד. (שם לא:). דין זה נאמר גם בשבועת ביטוי לשעבר, ונלמד גם שם מדרשת פסוקים (שם כו.). שבועת העדות בשגגה, שנאמר עליה שיש בה חיוב עולה ויורד, מוגדרת רק בשגגה לגבי העונש, כלומר באדם שאינו יודע שחייבים עליה קרבן. כאן, החריגה מהלכות שגגות הכלליות איננה רק בקולא הייחודית שהשוגג מחוסר ידיעה אמיתי פטור מקרבן, אלא גם במקרה שבו חייב - לדעת חכמים, שגגה של חוסר ידיעה על חיוב קרבן איננו מוגדר כשגגה לעניין חטאת קבועה, ולכן בעבירות אחרות יהיה פטור מקרבן, ורק כאן חייב (שם כו.).

III. אדם שנשבע שבועת ביטוי ולאחר מכן עבר עליה, חייב רק אם שגגתו נבעה מטעות בשבועה. אבל, אם הוא

הטומאה, ולא כניסה למקדש. וכן מפורש בפרשת חקת (במדבר י"ט, יג; ועיין שם, כ):

"כָּל הַנִּגַע בְּמַת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת מִשְׁכַּן ה' טָמֵא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל"

ואף שם פירש רש"י שמדובר כשנכנס לעזרה – דבר שלא נאמר בפסוק.

כך עולה גם מויקרא י"ז, טו-טז:

"וְכָל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה וְטֶרֶף בְּאֶזְרְךָ וּבִגְדֶיךָ וְכִבֵּשׁ בְּגָדֶיךָ וְרֶחֶץ בְּמֵיִם וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהַר. וְאִם לֹא יִכְבֹּס וּבִשְׂרוֹ לֹא יִרְחֹץ וְנִשָּׂא עֹנֹו."

גם כאן מורה הפשט כי נשיאות העוון היא בזה שלא נטהר מטומאתו, וגם כאן כתב רש"י:

"ונשא עונו – אם יאכל קדש או יכנס למקדש חייב על טומאה זו ככל שאר טומאות".

כללו של דבר, על פי פשוטו של מקרא, התורה מחייבת את האדם להיטהר מטומאתו, ואם לא ייטהר – נחשב הדבר כאילו טימא את המשכן. על פי זה תובן היטב הקולה שהקלה התורה בקרבן זה, שהרי גם כאן אין מדובר במעשה עברה, אלא במציאות שהתורה רואה אותה כשלילית, הגם שאינה אוסרת אותה. לפנינו אפוא מקרה חריג נוסף של חיוב קרבן שלא על מעשה עברה, לפיכך הקלה בו התורה.

וביחס להלכה שאינה מחייבת קרבן אלא במקרה שהטמא שכח את טומאתו ונכנס למקדש או אכל קדשים (וכן אם זכר את טומאתו אך שכח את המקדש או את הקדשים [משנה שבעות יד.]), מציע הרב בזק שמכיוון שדרישת התורה מחמירה מכדי להיות מעשית, ועל כן דרשו חז"ל את הכתובים כמבואר, שאין חיוב קרבן בלא מעשה עברה של כניסה למקדש או אכילת קודשים.

כיוון אחר הציע ד' הנשקה במאמרו "משכן העדות ובית הבחירה – לבירורו של ניגוד", מגדים יא, עמ' 23–62. לדעתו, ההלכה העולה מפשוטו של מקרא היא הלכה ייחודית לתקופת המדבר, שאז היה אוהל מועד "שֶׁכֶן אֶתֶם בְּתוֹךְ טְמֵאתֶם", ומציאות טומאה בעם ישראל אכן פגמה בקדושת המשכן. המקדש, לעומת זאת, היה מנותק, במידה מסוימת, מן העם, ועל כן קדושתו נפגמת רק אם נכנס אליו טמא בפועל.

"או נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבַטָּא בְשִׁפְתֵיִם"

המקרה השלישי הוא הפשוט ביותר. אדם נשבע לעשות דבר מה (להלכה: או לא לעשות משהו [משנה שבעות יט:]). – "לְהַרְעֵ אוֹ לְהִיטִיב" – אך לבסוף "וְנִגַּלְתָּ מִפְּנֵי": כלומר הוא שכח את שבועתו, ועבר על השבועה.

על פי פשוטו של מקרא, חיוב זה נוהג רק במי שנשבע לעשות דבר מה בעתיד ולא עשאו; וכן דעת רבי ישמעאל (שבועות פ"ג מ"ה), שבדרך כלל צמוד יותר לפשוטו של

חילול (עיינו פרק כ"א, פסוקים ג' ו'ו', ופרק כ"ב, פסוק ט' ועוד).

כאמור, "שמו" של הקב"ה הוא נוכחותו וכבודו בעולם. "שם" זה מתבטא במקום מקדשו ובקדשי המקדש, וגם שימוש האדם בשם ה' בשבועה מוסיף בכבוד ה' ובנוכחותו בעולם. יחס נכון והתנהגות נכונה בהקשר שמות אלה מקדשים ומגדילים את שמו בעולם; ולהיפך - יחס בלתי נכון והתנהגות לא ראויה בהקשרים אלה עושים את שמו חול, מחללים את שמו.

נראה שעיקר הקידוש או החילול איננו תלוי במעשה החיצוני של האדם, אלא ביחס האדם המתבטא בו. כיוון שעיקר עניין השם הוא בהיכר הכבוד שנעשה לשמו, גם עיקר קדושתו או חילולו תלויים ביחס ובכבוד שנוהג האדם בו. ועל פי עקרון זה מתבארים כל הפרטים בפרשתנו. רק יחס של זלזול אמיתי, של חוסר אחריות ושל רשלנות פושעת, מחללים את שם ה'. משום כך, מקרים של שגגה הנובעים מטעות תמימה, אינם מחייבים קרבן. רק אדם שידע מראש על הטומאה ועל הקדושה, והיה צריך להקפיד ולהזהר בהתקרבות למקדש וקדשיו אך הוא לא הקפיד על כך חייב קרבן; ורק אדם ששגגתו היא בשבועה, ולא בחפץ, נחשב למי שאינו מקפיד די הצורך בכבוד השבועה. אמנם, מסיבות אחרות, כמו בחטאת קבועה - כפרה מתאפשרת (מלבד בשבועת העדות) רק במקרים המוגדרים כשוגג פורמלי; אבל באופן בסיסי, רק מעשה עבירה הקרוב למזיד מחלל את השם ומחייב כאן קרבן.

בניגוד לחטאות אחרות, בהן עיקר העבירה הוא במעשה החיצוני ועיקר הכפרה הוא במעשה הקרבן, המכפר על מעשה העבירה, כאן, כיוון שמוקד העבירה הוא ביחס הפגום של האדם על הקודש, יש דרישה מיוחדת שהאם יתקן את היחס המוטעה, ויבטא את חרטתו במילים. זהו חיוב הווידוי.

כאשר מעשה עבירה מוגדר וממוקד זוקק כפרה, יש צורך במעשה קרבן מוגדר וממוקד שיכפר עליו. אבל כאשר עיקר החטא הוא חטאו של הלב, מה שנדרש הוא שיבוא האדם ויכוון את לבו לשמים. ובהקשר זה, כמו בנדבה, אחד המרבה ואחד הממעט, ובלבד שיכוון לבו לשמים ויביא קרבן משובח כפי יכולתו. משום כך, בעבירות אלה אפשרה התורה "ירידה" לחטאת העוף ולמנחה, מה שאין כן בשאר העבירות

טעה בזיהוי חפץ, כגון שנשבע שלא לאכול פת חיטים, ואכל פת חיטים משום שחשב שהיא פת שעורים, פטור. דין זה אף הוא נלמד מדרשת הפסוקים (שבועות כו.). גם כאן יש מגבלה שאיננה קיימת בשבועות אחרות. ונשאלת השאלה מהו פשר החריגות הללו?

הסבר פרשת קרבן עולה ויורד

הרב יהודה ראק מציע שהמפתח להבנת הפרשיה הוא במציאת המכנה המשותף של מעשי העבירה המנויים. ניתן בקלות לצמצם את המקרים לשתי קטגוריות: שבועות, וטומאת מקדש וקדשיו; אך מה משותף לשתי קטגוריות אלה?

שבועת שקר מופיעה גם במקום אחר בתורה, כלאו. בפרשת קדושים נאמר (פרק י"ט, פסוק י"ב):

וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בְשֵׁמִי לְשָׁקֵר וְחָלַלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה'.
שבועה נאמרת בשם ה'. כך עולה מהמקרא, וגם להלכה. כמו כן, עולה מהפסוק הנ"ל שהאיסור בשבועת שקר הוא מצד הפגיעה בשם זה. אפשר להראות שהמונח "שם" בלשון מקרא מקביל למילה "שכינה" בלשון חז"ל, ושהמקדש מכונה "המקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם" (דברים, פרק י"ב, פסוק י"א, ועוד). מכאן המכנה המשותף למקרים בפרשתנו: יסוד האיסור בשבועות שקר (עדות וביטול) ובטומאת מקדש וקדשיו הוא הפגיעה בשם ה'. במקרה של שבועות, מדובר בשמו המילולי, המבוטא על ידי האדם שנשבע, ובמקרה של מקדש וקדשיו מדובר בשכינה השורה במקדש; אך שניהם מבטאים את נוכחות רצון ה' בעולם, נוכחות של כבוד וגדולה. ומה שיותר נוגע לענייננו הוא שצורת הפגיעה בשניהם היא זהה - חילול.

כבר ראינו שהאיסור בשבועת שקר הוא בחילול שמו. גם בהקשר איסור אכילת קדשי מקדש נמצא עניין חילול השם (ויקרא, פרק כ"ב):

(ב) דַּבֵּר אֶל אֶהְרֵן וְאֶל בְּנָיו וַיִּנָּזְרוּ מִקְדָּשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִחַלְלוּ אֶת שֵׁם קְדָשֵׁי אֲשֶׁר הֵם מִקְדָּשִׁים לִי אֲנִי ה':
(ג) ...כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִקְרַב מִכָּל זֶרְעֲכֶם אֶל הַקְּדָשִׁים אֲשֶׁר יִקְדִּישׁוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לַה' וְטָמְאָתוּ עָלָיו וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִלִּפְנֵי אֲנִי ה':...
(ט) וְשָׂמוּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא יִשְׂאוּ עָלָיו חֲטָא וּמָתוּ בּוֹ כִּי יִחַלְלוּ אֲנִי ה' מִקְדָּשִׁים.

כלומר, קדשי המקדש הם "שם קדשי אשר הם מקדשים ליי": הם נקראים בשמו של הקב"ה, ואסור לחללם בטומאה. פרקים כ"א - כ"ב בויקרא מלאים בביטויים של חיוב קדושה ואיסורי חילול לגבי כהני המקדש וקדשיו, והטומאה מצויה בפרקים אלה כמקרה של